

Jean-Charles Terrassier:

Les enfants surdoués ou «la précocité embarrassante».

Les Éditions ESF, Paris, 1981 – 106. l. Bibliográfia: 101–106.

Sokáig nem gondoltunk a különlegesen intellektuális adottságú tanulókra. A negyvenes évek végén, a hétgyeű osztályozás korszakában, külön osztályzattal, a „kitűnő”-vel ismertük el teljesítményüket, de ez még szerencsés esetben is csak elismerés volt és nem támogatás. (Sok tanárnak a rendkívüli szorgalom, a nagyon sikeres leckefelmondás is elég volt ahhoz, hogy megadja a „hetest”; *ennyiben* elfogadható a hétgyeű skála megszüntetése.) Ezután az egyéni többlet ügye kikerült a tanterv és a rendtartás hatásköréből. A szakköröknek javasolták, hogy kamatoztassák az átlagon felüli adottságokat, később erre buzdították a tanárokat is, egyébként a feladatot iskolán kívüli – és részben a hivatalos szektoron kívüli – tevékenység látta el. A különleges tehetség a felvételikén kapott informális szerepet – ha túljelentkezés volt. Tulajdonképpen a szakosított tantervű osztályoknak is lett volna ilyen feladatuk. Ám a feladatszervezés nem volt kielégítő: az osztályok egy része nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, sok gyerek számára pedig a tagozatos oktatás, főleg különleges formában (pl. heti tíz óra matematika), iskolán kívüli okok miatt, hozzáférhetetlen volt. Valójában nem is figyelték szakszerűen a különleges adottságot, a tanulmányi eredmény számított. Mostanában kezdik emlegetni, hogy nem hagyhatjuk ezt a becses tartalékot, a tehetséget kallódní, bár egyelőre nincs pontos meghatározás arról, hogy az iskolának hogyan, milyen alapon kellene a tehetségről ítélnie. Értékelhető javaslat kevés van, és nem tudunk róla, hogy valaki tervet készítene a rendkívüli tehetségek *tantervi keretben* történő és tudományosan megalapozott gondozására.

Termékeny gondolatokat ébreszthet a töprengőkben és a tervezőkben Terrassier francia pszichológus könyve. Szerzőnk az iskola- és pályaválasztási szolgálat tanácsosa, a gyermekpszichológia és gyermekpszichopatológia szakembere; az utóbbi tíz évben a különleges értelmi adottságú gyermekek és diákok lélektanával foglalkozik. Azért vállalkozott a könyv megírására, mert véleménye szerint a közoktatás zátonyra futtatja az átlagból magasan kiemelkedő tanulókat. (Ilyen észrevétel nálunk is elhangzott, vö. Halász Gyula: Iskola és állam; Világosság 1981/6., 363–369.)

Először tisztázni kell a „rendkívüli adottságú” fogalmát. Nem foglalkozik azokkal, akik a sport terén rendelkező rendkívüli adottságokkal, ezekről a sportvilág általában gondoskodik. A zenei kiválóságok évszázadok óta megtalálják a szükséges tanulmányok lehetőségét. Meglepő, hogy a könyv nem tárgyalja a nyelvtelenség kérdését. Érdeklődésével a logika, a szabatos gondolkodás iránt különösen fogékony gyerekek felé fordul. A fogékonyság is értelmezést kíván. Elsősorban korai intellektuális érést jelent (ezért az alcímbe a „précoce” szó), tehát a négyéves gyerekek a hat vagy hétesztendős értelmi képességeivel rendelkeznek, legalábbis bizonyos területeken. Ha a nyolcéves gyerekek a korosztályának megfelelő iskolába jár, de értelmi teljesítő képessége a tizenkét esztendő kornak felel meg, helyzetét a $8/12 = 0,67$ egyenlőség fejezi ki, tehát szellemi állományának egyharmada kallódik. Az így értelmezett tehetség leginkább a matematika, mellette a többi egzakt tárgy (fizika, kémia) magasabb szintű oktatásával kamatoztatható. – A surdoué-k intelligenciahányadosa 125 vagy annál magasabb. Valamivel több közöttük a fiú, mint a lány, az arány kb. 120 : 100.

Az ilyen gyerekek nem azonosak a zsenivel, főleg az egyetemes zsenivel nem. Valószínű például, hogy 4–5 éves korában megtanul olvasni, esetleg anélkül, hogy tanítanák. Ezzel azonban nem halad egy ritmusban a pszichomotorikus fejlődés, s az elemi iskola első osztályában nehézségei lehetnek az írással. Tantervileg könnyen segíthetnének a gyereken, úgy, hogy magasabb osztályba irányítják át, de hiába teljesít társainál sokkal többet matematikából, ha az anyanyelvi tárgyakkal nem halad gyorsabban, mint az átlagos jó tanuló. A szerző nem veti el teljesen az „ugrálás”-t, mint alternatívát. Hasznosnak itéli a szakköröket és az iskolán kívüli külön foglalkozásokat, de nem teljesen kielégítőeknek. Véleménye szerint legjobb lenne külön osztályban, individualizált tanterv keretében foglalkozni a tantervi rendben helyüket nem találó gyerekekkel.

Nem kíván véleményt nyilvánítani abban a kérdésben, hogy az átlagnál magasabb intelligencia születési vagy társadalmi előny. Ez a vita csak bonyolítaná az amúgy is bonyolult ügyet. Egy szempontból azonban nyilvánvaló a kérdés társadalmi jellege. A jómódú szülők kiváló gyereke rendszerint

megkapja a szükséges többletet az iskolán kívül, gondok az egyszerű emberek gyerekeivel vannak, akiket a család nem tud vagy nem akar segíteni, és akikkel szemben a társadalomnak lennének különleges kötelességei. A kisiskolások között nagyjából egyenlő számban vannak iskolázott és egyszerű szülők „surdoué” gyerekei, a nagydiákkorra ez 2 : 1 arányra tolódik el – aki nem kap intellektuális támogatást, annak az adottságai könnyen elkopnak. Az ilyen gyerekek tehát, főleg, ha nem iskolázott család fia-lánya, elkülönített tanításra van szüksége. A tanterv szerint haladó osztályokban olyan a helyzete, mintha egy átlagos gyereket a retardáltak közé kényszerítenének.

Itt van a gondolatsor csomópontja. A teljesen standardizált iskola – amelybe a francia gyerekek legújában 15 éves korukig járnak – lecsiszolja a különbségeket, nem hagyja a maga gyökerén fejlődni az egyént. Ezt annyiszor, annyiféle fogalmazásban ismétli, hogy már nem kritikának, hanem szapulásnak hat. Pedig tulajdonképpen megvitatásra érdemes gondolat, hogy az iskolai egalitarizmus nem demokratikus. Az egyének joga van minden képességét fejleszteni, hozzá társadalmi segítséget várni, ez alapvető emberi jog. Az esélyegyenlőség idézőjelbe való. Az egyenlőség abban áll, hogy mindenki eljuthasson tanulmányai során oda, ahová akar, és ahová képességei szerint eljuthat, önmaga és a társadalom javára; a standardizált iskola ettől a joggól fosztja meg. Végleg megfosztani azonban nem tudja, és a felszín alá szorított energia egyensúlytalanságban, sőt deviáns viselkedésben nyilvánul meg.

Részletes ismertetést olvashatunk a kérdéssel kapcsolatos kutatásokról és gyakorlati próbálkozásokról, a századfordulótól napjainkig. Az amerikaiak tettek legtöbbet. Elismeréssel szól a szerző a Szovjetunióról, említi Bulgáriát is, bár a szocialista országokból nem kapott elegendő információt. A kiválasztás Nyugaton mindig tesztekkel történt. Igaz, minden tesztnak vannak hibái, de ha a tesztelésről lemondanak, egyetlen támaszpontnak a tanulmányi eredmény marad, az pedig még megbízhatatlannabb. 1971-ben francia nemzeti, 1975-ben nemzetközi szervezet alakult a különleges adottságú gyerekek támogatására.

Meglepő sorokat olvashatunk a pedagógusokról. Francia kollégáink nagy része egalitarista, ellenzi a gyerekek szelektálását – kivéve, ha a *saját* gyerekeről van szó. Akkor szívesen megelégedezik az elveiről . . .

Érdekes, hogy a szerző megkülönbözteti a rendkívüli intellektuális adottságot a kreativitástól. A „surdoué”-k egy része nem kreatívabb a jó átlagnál, és ez fordítva is igaz.

A könyv okos és többször megismételt tanácsokat ad az érdekelt szülőknek, pedagógusoknak és a minisztériumnak.

Csak az utolsó fejezetben derül ki, amit az első laptól kezdve figyelembe kellett volna venni: a rendkívüli adottságok fogalmának iskolai vonatkozásban van bizonyos relativitása is. A régi, intellektuálisan nagyon igényes francia iskolában a gyerekek 3–5%-a bizonyult kiválónak; ma, a tantervi követelmények radikális csökkenése után, 20–30 százalék lenne sokkal többre képes, mint amennyit követelnek tőle. Ebből valószínűleg az következik – de erről a könyv nem mond semmit –, hogy a rendkívüliségben fokozatokat kellene megállapítani, mert az ilyen tömeg nem lehet homogén.

Nem ismétlem el, amit ismertetésem elején írtam. Kritikus figyelemmel könnyen kiolvasható a könyvből, hogy mondanivalója mennyire, milyen vonatkozásokban lehet hasznos a magyar pedagógia számára.

Bán Ervin

NEW TRENDS AND NEW RESPONSIBILITIES FOR UNIVERSITIES IN LATIN AMERICA

(Új irányzatok és feladatok a latin-amerikai egyetemek számára
UNESCO and the International Association of Universities 1980.)

A tanulmány az UNESCO IAU (International Association of Universities) felsőoktatási kutatási program részét képezi. E program 1959-ben kezdődött el, és azt a célt szolgálja, hogy tanulmányokat dolgozzon ki a felsőoktatási intézmények feladatairól, szervezési és oktatási kérdéseiről, működésükről.